

อรหันต์ลักขณกถา

[ชุดหมูน้อย อันดับ ๑๑๑]

อรหันต์

อรหันต์	นั่นคือถูก	ถึงที่สุด
ทางวิมุตติ	จากทุกข์	ทุกสาขา
ถึงความเต็ม	แห่งมนุษย์	สุดพรรณนา
ควรแก่การ	วันทา	ยิ่งกว่าใคร,

ท่านหักแล้ว	ซึ่งวง	แห่งวัฏฏ์วน
ไม่มีตน	เวียนว่าย	ในภพไหน
เหนือบุญ-บาป	ชั่ว-ดี	มีแต่ใจ-
ที่ว่างไป	จากตัวกู	และของกู,

จิตหลุดจาก	ทุกอย่าง	ที่เคยติด
ไม่มีพิษ	มีภัย	อะไรอยู่
เหนือความเกิด	ความตาย	ใคร่ครวญดู
จะได้รู้	พระนิพพาน	เหมือนท่านแล ฯ

คำปฐาบท

การวัดค่าของน้ำหรืออุณหภูมิของอากาศที่วัดได้
เพื่อที่จะได้ทราบถึงอุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้
หรืออุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้

การวัดค่าของน้ำหรืออุณหภูมิของอากาศที่วัดได้
เพื่อที่จะได้ทราบถึงอุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้
หรืออุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้

การวัดค่าของน้ำหรืออุณหภูมิของอากาศที่วัดได้
เพื่อที่จะได้ทราบถึงอุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้
หรืออุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้

การวัดค่าของน้ำหรืออุณหภูมิของอากาศที่วัดได้
เพื่อที่จะได้ทราบถึงอุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้
หรืออุณหภูมิของน้ำหรืออากาศที่วัดได้

ไมททพลาตัม โคร,

อรหันตลักขณกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ฯ
สุชีโน วต อรหฺนโต ตณฺหา เตสํ น วิชฺชติ
อสุสมิมาโน สมฺจุฉินฺโน โมหชาลํ ปทาสิตํ
อนေနฺนเต อนุปฺปตฺตา จิตฺตํ เตสํ อนาวินฺนุ - ติ
ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

ณบัดนี้ อาตมาภาพจะได้วิสัชนาพระธรรมเทศนา เป็น
เครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา - ความเชื่อ และวิริยะ -
ความพากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญ

งอกงามก้าวหน้า ตามทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรม-
ศาสดา อันเป็นที่พึงของเราทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาเป็นปูพพาปรลำดับ สืบต่อจากธรรมเทศนา
ที่ได้แสดงแล้วในตอนเย็น, ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรม-
เทศนาพิเศษ ปรรณเหตุ มามบูชา แสดงลักษณะต่างๆ อัน
เกี่ยวกับพระอรหันต์ เพื่อว่าบุคคลจะสามารถดำเนินตน
ตามรอยแห่งพระอรหันต์. เพราะว่าวันนี้เป็นวันที่ระลึกแก่
พระอรหันต์ เราจึงควรจะทำการศึกษา เพื่อมีความรู้ยิ่งๆ ขึ้นไป
เกี่ยวกับพระอรหันต์.

ดั่งบาลีข้างต้น ที่ยกขึ้นเป็นนิเชบบทนั้น ว่า :-

สุชีโน วต อรหุโต พระอรหันต์ท่านเป็นผู้มีความ
 สุขหนอ,

ตณฺหา เตสํ น วิชชติ ตัณหาของท่านไม่มี,
อสุสมิมาโน สมุจฺฉินฺโน อัสมิมานะ ท่านถอนขึ้น
 หมดแล้ว,

โมหชาลํ ปทาสิคํ ข่ายแห่งโมหะ ท่านก็ทำลาย
 สิ้นแล้ว,

อนนฺนเต อนุปฺปตฺตา ท่านได้ลุถึงซึ่งความไม่หวั่นไหว,

จิตต์ เตส อनावิลน-ติ จิตของท่านไม่มีความขุ่นมัว.
 ขื่อนี้มีนัย อันจะพึงวินิจฉัยกันโดยละเอียด.

ที่ว่า พระอรหันต์ท่านอยู่เป็นสุขนั้น ก็หมายความว่า
 ไม่มีเหตุให้เกิดทุกข์ กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ไม่มี. โดย
 บทที่กล่าวว่า ตณฺหา เตสํ น วิชฺชติ ตัณหาของท่านไม่มี,
 อัสสมิมานะ ความสำคัญว่าเรามีอยู่ ดังนี้ ท่านถอนขึ้นแล้ว,
 โมหชาลํ ปทาติคํ ข่ายแห่งโมหะก็ถูกทำลายเสียแล้ว.

อัสสมิมานะ ความสำคัญว่าตน เป็นบทรวบยอดของ
 สิ่งที่จะต้องถอน; ถ้ามีความสำคัญว่าตนอยู่เพียงใด ก็ยังเป็น
 ที่ตั้งแห่งการเกิดของกิเลสอยู่เพียงนั้น. ข่ายซึ่งเป็นเสมือน
 เครื่องดักสัตว์ ได้แก่โมหะ ซึ่งทำความเข้าใจผิดโดยประการ
 ทั้งปวง ก็ถูกทำลาย. เหมือนกับว่าข่ายสำหรับดักสัตว์
 ถูกทำลายให้ขาดออกไป ไม่อาจจะเป็นที่กักขังสัตว์ได้อีกต่อไป.

ท่านลุลึงความไม่หวั่นไหว ด้วยอำนาจแห่งกิเลส จึง
 ได้มีจิตไม่ขุ่นมัว; เราจะได้ยินได้ฟังกันอยู่ว่า พระอรหันต์
 มีสันดานอันบริสุทธิ์ มีขันธสันดานอันบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา.
 ขื่อนี้จะต้องรู้จักเสียก่อนว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “ขันธ” นั้นคืออะไร,
 เพราะเหตุใดจึงบริสุทธิ์ หรือเพราะเหตุใดจึงไม่บริสุทธิ์ ?

ขันธ รู้กันอยู่ทั่วไปแล้วว่า มีอยู่ ๕ อย่าง ที่เรียกว่า เบญจขันธ ของคนธรรมดาไม่บริสุทธิ์ เพราะว่ามีอุปาทาน เข้าไปจับยึด เป็นขันธที่ถูกยึดถืออยู่ด้วยอุปาทาน ขันธนั้น จึงไม่บริสุทธิ์. ต่อเมื่อขันธนั้นไม่ถูกจับยึดอยู่ด้วยอุปาทาน จึงจะเรียกว่าบริสุทธิ์ เพราะปราศจากด้วยอุปาทานนั่นเอง.

ทำอย่างไร ขันธจึงจะไม่ถูกอุปาทานยึดถือ ? ตอบได้ สั้นๆ ว่า ก็เพราะมีสติในขณะที่ขันธนั้นเกิดขึ้น.

ขันธนั้นมีการเกิดขึ้นและดับอยู่ตลอดเวลา; ข้อนี้ มีความเข้าใจผิดกันอยู่ว่า ขันธนั้นมีอยู่ตลอดเวลา, ขอให้ เข้าใจว่า ขันธนั้นเกิดดับอยู่ตลอดเวลา. เราควรจะรู้จัก ธรรมชาติของขันธกันอย่างเพียงพอ, ขันธมิได้เกิดอยู่ตลอดเวลา ถือว่าเกิดและดับอยู่ตลอดเวลา.

ยกตัวอย่างเมื่อตาเห็นรูป คือ ธาตุที่เป็นรูป ที่ประกอบ กันขึ้นเป็นดวงตา หรือเป็นประสาทตา ได้ทำหน้าที่ของมัน อย่างนี้เรียกว่า รูปขันธเกิดแล้วในภายใน. ที่เป็นภายนอก ก็คือรูปที่ตาเห็นนั้น ต้องมาประกอบกันเข้ากับตา ซึ่งเป็น รูปในภายใน จึงจะเรียกว่า มีรูปขันธเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์.

เมื่อตาเห็นรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ อย่างนี้เรียกว่า วิญญาณขันธก็ได้เกิดขึ้น.

ตากับรูปและจักขุวิญญาณ ร่วมกันทำหน้าที่ นี้เรียกว่า
เป็นผัสสะ. ผัสสะเกิดแล้วก็เกิดเวทนา นี้เรียกว่าเวทนาขั้น
เกิดขึ้น.

เวทนาเกิดแล้ว ก็เป็นที่ตั้งแห่งสัญญา ความสำคัญ
มันหมาย ว่าอะไรเป็นอะไร ตามที่จะจำได้ นี้เรียกว่าสัญญาขั้น
เกิดแล้ว.

สัญญาเกิดแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดความคิดนึกอย่างนั้น
อย่างนี้ ไปตามความสำคัญมันหมาย. ความคิดนึกนี้เกิดแล้ว
ก็เรียกว่า สังขารขั้นเกิดแล้ว เป็นลำดับไป เช่นมีความคิด
อยากจะได้ เป็นต้น, แล้วก็มีความรู้สึกว่า เราเป็นผู้อยากจะ
ได้ดังนี้; ทั้งหมดนี้ก็เป็นสังขารขั้น.

เบญจขั้นไม่อาจจะเกิดขึ้นพร้อมกันได้ในจิตดวงเดียว.
เกิดวิญญาณขั้นเมื่อตากระทบรูปเป็นต้นนั้น มันก็ให้โอกาส
ที่จะเกิดผัสสะและเกิดเวทนา; วิญญาณขั้นทำหน้าที่ของตน
ในการเห็นรูปเสร็จแล้วก็ดับไป. เวทนาคือความรู้สึกก็เกิด
ขึ้นมา เรียกว่าเวทนาขั้น; นี่ก็เรียกว่าเกิดเวทนาขั้น ในเมื่อ
วิญญาณขั้นดับไปแล้ว.

เกิดเวทนาแล้ว ก็ให้โอกาสแก่สัญญา สำคัญมันหมาย
เวทนานั้นอย่างไร; เวทนาขั้นก็ดับไป สัญญาขั้นก็เกิดขึ้น.

สัญญาชั้น คือความสำคัญมันหายเกิดแล้วก็ดับไป
ให้โอกาสแก่สังขารชั้น ที่จะเกิดความคิดความนึกว่าอย่างไร.

เห็นได้ว่า มันจะเกิดพร้อมกันไม่ได้; เราจึงไม่ควรจะ
พูดว่า คนนี้แบ่งออกได้เป็น ๕ กอง. มันจะไม่มีโอกาสที่
คนๆ หนึ่งจะถูกแบ่งออกเป็น ๕ กอง เพราะว่าแต่ละกองๆ นั้น
มันไม่ได้มาเกิดพร้อมกัน. การที่จะถือว่าเรามีชั้น ๕ ชั้น
อยู่นั้นมันเป็นไปไม่ได้ มันจะมีได้แต่ทีละชั้น เพราะมัน
เกิดแล้วมันก็ดับไป ให้โอกาสแก่ชั้นอื่นเกิดขึ้น; นี้เรียกว่า
ชั้น ๕ มีการเกิดและดับอยู่เสมอ.

ทีนี้ถ้ามันเป็น ชั้น ๕ เฉยๆ ไม่มีอวิชาเข้าไปโง่ไปหลง
ในชั้นนั้น ก็ยังเรียกว่า ชั้นนั้นไม่มีอุปาทาน ยังเป็นชั้นที่
บริสุทธิ์อยู่. แต่ถ้าว่ามีอวิชาเข้าถือเอา เกิดตัณหาอุปาทาน
ยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นชั้นที่ไม่บริสุทธิ์แล้ว :-

เช่นเมื่อตาเห็นรูป เกิดความยึดถือว่าตาของกู, มันก็
เกิดรูปชั้นที่ไม่บริสุทธิ์แล้ว เพราะว่ามีอุปาทานยึดถือ.

เมื่อเกิดวิญญานชั้น คือจักขุวิญญานขึ้นมา เกิดความ
ยึดถือว่า จักขุวิญญานนั้นเป็นตัวกู หรือยึดถือการเห็นนั้นว่า
ของกู วิญญานชั้นนั้นก็ไม่มีบริสุทธิ์แล้ว เพราะมีความยึดถือ
ว่าวิญญานนั้นเป็นตัวตนหรือเป็นของตน.

นี้วิญญูณาให้เกิดผัสสะเกิดเวทนา ก็ยึดถือความรู้สึกที่เป็นเวทนานั้น ว่าเป็นตัวตนก็ได้ เป็นของตนก็ได้. ความรู้สึกที่เป็นเวทนาว่าสุขว่าทุกข์นั้น ส่วนมากก็จะถูกยึดถือว่าเป็นของตน เวทนานั้นก็ไม่บริสุทธฺแล้ว เพราะมีอุปาทานเข้าไปยึดถือเอาแล้ว.

เวทนาเป็นเหตุให้เกิดสัญญามั่นหมาย เป็นเวทนาที่ถูกยึดถือ สัญญาความสำคัญมั่นหมายนั้นก็ถูกยึดถือ. ความสำคัญมั่นหมายว่า เป็นตัวตนหรือของตนก็ดีในสัญญานั้น เรียกว่าสัญญานั้นถูกยึดถือ สัญญาขั้นนั้นก็ไม่บริสุทธฺแล้ว เพราะว่าถูกยึดถือ.

เกิดสังขารขั้นขึ้นมา ก็ยึดถือว่า ความคิดของกู หรือตัวกูเป็นผู้คิด ดังนี้ก็ดี สังขารขั้นนั้นก็ไม่บริสุทธฺแล้วเพราะถูกยึดถือ.

เบญจันธุ์ของบุद्धชน ถูกยึดถือด้วยอุปาทานดังนี้ ก็เรียกว่าขั้นนั้นไม่บริสุทธฺแล้ว ถูกยึดถือแล้ว เป็นของหนัก และเป็นความทุกข์ แก่จิตที่ทำการยึดถือ.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า บางคราวบางขณะ ยึดถือรูปขันธุ์ว่าเป็นตัวตน เช่นยึดถือว่า ตานี้เป็นตัวตนเป็นของตน, บางคราวก็ยึดถือวิญญูณาว่าเป็นตัวตน, บางคราวก็ยึดถือเวทนา

ว่าเป็นตัวตน, บางคราวก็ยึดถือสัญญาว่าเป็นตัวตน, บางคราวก็ยึดถือสังขารว่าเป็นตัวตน.

ข้อนี้ท่านต้องสังเกตเอาเอง ต้องศึกษาเอาเอง ว่าจิตกำลังยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน; แต่จะดูให้เห็นว่า ชั้นแต่ละชั้นแต่ละอย่างนั้น อาจจะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่าตัวตนหรือของตน ได้ด้วยกันทั้งนั้น, แล้วสังเกตให้เห็นว่า บางคราวเรายึดถือบางชั้นว่าเป็นตัวตน. เราไม่มีทางที่จะยึดถือชั้นทั้ง ๕ พร้อมๆ กันว่า เป็นตัวตน ดังนั้นจึงมีพระบาลีว่า รูปุปาทานชั้น เวทณุปาทานชั้น สัญญูปาทานชั้น สังขารุปาทานชั้น เป็นต้น. ชั้นแต่ละชั้นอาจจะถูกยึดถือโดยความเป็นตัวตนได้ด้วยกันทั้งนั้น.

แต่ว่าชั้นที่เกิดขึ้น ในกรณีที่สมมติเรียกกันว่าพระอรหันต์นั้น ไม่มีความยึดถือ เพราะว่ามีสติสมบูรณ์อยู่โดยไม่ขาดตอน ตามลักษณะของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้มีสติสมบูรณ์. เมื่อสติเกิดขึ้นเสียแล้ว ความยึดถือก็เกิดขึ้นไม่ได้ รูปชั้นของบุคคลที่เราเรียกกันว่าพระอรหันต์ จึงไม่ถูกยึดถือ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของท่านแต่ละอย่าง ไม่ถูกยึดถือว่าตัวตนหรือว่าของตน, เวทณาก็ไม่ถูกยึดถือ, สัญญาก็ไม่ถูก

ยึดถือ, สังขารก็ไม่ถูกยึดถือ เพราะอำนาจของสติที่สมบูรณ์.
 ชั้นทั้ง ๕ นั้นจึงเป็นชั้นที่ไม่ถูกยึดถือ, ชั้นของพระอรหันต์
 จึงเป็นชั้นที่บริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา ดังนี้. นี่เป็นเหตุให้เรา
 รู้จักว่า พระอรหันต์นั้นเป็นอย่างไร, ผิดแปลกแตกต่างจาก
 คนธรรมดาอย่างไร.

ชั้นของคนธรรมดามีส่วนที่จะถูกยึดถือเป็นอุปาทาน-
 ชั้น แล้วก็พ้นทุกข์, ชั้นของพระอรหันต์จะเกิดขึ้นเมื่อไร
 ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ใดๆ ก็ไม่มีโอกาสที่จะถูกยึดถือ
 จึงเรียกว่าชั้นเฉยๆ ไม่มีโอกาสที่จะเรียกว่า อุปาทานชั้น.
 อุปาทานชั้นย่อมไม่มีแก่พระอรหันต์ คงมีแต่ชั้นเฉยๆ คือ
 ชั้นที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็ไม่ได้ถูกยึดถือ จึง
 พูดได้ว่า พระอรหันต์เป็นผู้มีชั้นสันดานอันบริสุทธิ์อยู่
 และตลอดเวลา. นี่เป็นลักษณะอันหนึ่งที่จะแสดงให้เห็น
 ได้ว่า เพราะไม่ยึดถือก็ไม่หนัก เมื่อไม่หนักก็ไม่ใช่ทุกข์
 เมื่อไม่ใช่ทุกข์ก็ถือว่าเป็นสุข.

ชั้นไม่ถูกยึดถือ โดยเฉพาะสังขารชั้น หรือตั้งแต่
 สัญญาชั้นเป็นต้นไป ตัณหาที่ไม่อาจจะเกิดขึ้น พระอรหันต์
 จึงไม่มีตัณหา.

ไม่มีตัณหา ก็ไม่มีอุปาทาน อัสสมิมานะซึ่งเป็นชื่อของอุปาทาน ก็ไม่อาจจะเกิดได้โดยประการทั้งปวง.

การเกิดแห่งอัสสมิมานะถูกทำลายไปแล้ว ความหลงว่าตัวตน คือเป็นโมหะก็ถูกทำลายไป ท่านก็ถึงซึ่งความไม่หวั่นไหวเพราะไม่มีตัณหานั่น ดังนั้นจิตของท่านก็ไม่ขุ่นมัว.

นี่เป็นลักษณะอันหนึ่งของพระอรหันต์ ที่เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจ ว่าการเกิดแห่งขันธเป็นไปตามธรรมดา และมีสติตลอดเวลา ที่มีการเกิดขึ้นแห่งขันธ ก็เลยไม่มีการยึดถือขันธ จึงไม่มีอุปาทานขันธ มีแต่ขันธที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส ซึ่งเป็นเครื่องยึดถือ นี่ข้อหนึ่ง.

เพราะเหตุว่าไม่มีการยึดถือโดยประการทั้งปวงอย่างนี้ พระอรหันต์จึงไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน, ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนในทุกกรณี และก็ไม่มีความรู้สึกว่าไม่มีตัวตนด้วย. ข้อนี้เป็นความลึกซึ้งที่ลึกขึ้นไป ไม่รู้สึกว่ามีตัวตนด้วย ไม่รู้สึกว่ามีตัวตนด้วย. เราบันทึกเอาเองว่า เมื่อไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนก็พอแล้ว ก็เท่ากับว่าไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่โดยอัตโนมัติ. ฟังดูให้ดีในข้อที่ว่า พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน. ความรู้สึกว่ามี

ตัวตนนั่นมันไม่จำเป็นจะต้องเกิดแก่พระอรหันต์ เพราะว่า ได้ตัดความหมายแห่งคำว่าตัวตนไปจนหมดสิ้น ไม่มีปัญหา เรื่องไม่มีตัวตนหรือมีตัวตน.

ความรู้สึกก็เลยไปถึงว่า ไม่รู้สึกว่ามีผู้ใดดีกว่าตน หรือเสมอตคน หรือเลวกว่าตน, แล้วก็รู้สึกว่ามีผู้ใด ที่ดีกว่าตน หรือเสมอกับตน หรือเลวกว่าตน. นี่เป็นข้อที่ต้องสังเกตว่า ไม่มีความรู้สึกว่ามีผู้ใดดีกว่าตน เสมอตคน หรือเลวกว่าตน. คนเรานี้แหละพวกเรานี้แหละ ที่จะไปมีความคิดเป็นคู่เปรียบ ว่าต้องไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน แล้วก็อาจจะมีความรู้สึกว่ามีตัวตนด้วย. ท่านพูดให้มันสิ้นเชิง ไม่มีส่วนเหลือ ป้องกันความเข้าใจผิด ว่าไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน และไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน. ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ดี ก็จะไม่มีความเรื่องเดียวกันอีก เกี่ยวกับตัวตนของพระอรหันต์.

พระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อว่า เขมะ ท่านกราบทูลในที่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าว่า พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกว่ามีคนที่ดีกว่า เสมอกัน หรือเลวกว่า. พระอรหันต์อีกองค์หนึ่งชื่อสุมนะ กล่าวข้อความในที่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าว่า

พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกว่ามีคนที่ดีกว่า ไม่มีคนที่เสมอกัน ไม่มีคนที่เลวกว่า. พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยในคำกล่าวทั้งสองแบบนั้น แล้วก็ทรงอนุโมทนา ว่าเป็นคำกล่าวที่ดีที่ถูกต้อง.

นี่ขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดี ว่าเรื่องตัวตนนี้มันมีแง่ที่จะทำให้พูดได้ตื่นลึกกว่ากันมากทีเดียว คือพระอรหันต์องค์หนึ่งกล่าวว่า ไม่มีความรู้สึกว่ามีคนดีกว่า หรือเสมอกัน หรือเลวกว่า. พระอรหันต์อีกองค์หนึ่งกล่าวว่า พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกว่ามีใครดีกว่า หรือเสมอกัน หรือเลวกว่า.

เรื่องมีกับไม่มี นี่มันเป็นอุปาทานเท่านั้น อย่าไปเข้าใจว่าเรายึดถือว่ามี จึงจะเป็นอุปาทาน แม้แต่ความยึดถือว่าไม่มี มันก็เป็นอุปาทานเท่านั้น. ดังนั้นพระอรหันต์จึงไม่มีความรู้สึกว่ามีหรือไม่มีตัวตน, ไม่มีความรู้สึกว่ามีหรือไม่มีคนที่ดีกว่า หรือคนเสมอกัน หรือคนที่เลวกว่า.

ถ้าท่านฟังไม่ดีก็จะเห็นว่าพูดผิดอยู่คนหนึ่ง หรือว่าคนหนึ่งพูดในสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องพูด; นั่นมันความโง่ของเราต่างหาก ที่ทำให้เข้าใจไปอย่างนั้น. เมื่อพระอรหันต์ท่านกล่าวไปตามความรู้สึกโดยตรง โดยจริงแท้จริงแล้ว ท่านก็

กล่าวได้ว่า ไม่มีความรู้ดีกว่ามี คนที่ดีกว่า หรือเสมอกัน หรือเลวกว่า. แล้วก็ไม่มีความรู้ดีกว่าไม่มี คนที่ดีกว่าหรือ เสมอกันหรือเลวกว่า. นี่มันสิ้นเชิง มันไม่มีอะไรเหลือ ที่ เรียกว่าเป็นความยึดถือ. สังเกตดูให้เห็นว่า ความไม่มี ความ หมดจดแห่งความยึดถือ เป็นไปถึงอย่างนี้.

จิตของพระอรหันต์เป็นจิตประภัสสรตลอดเวลา คือ ตายตัว; จิตของคนธรรมดาประภัสสรเป็นขณะ คือชั่วเวลา ที่กิเลสไม่เกิดขึ้น. ที่เรียกว่าประภัสสรนั้นหมายความว่า ผ่องใส เรืองแสง สวยสดงดงาม สงบหรือบริสุทธิ์. ความ เป็นประภัสสรของคนธรรมดานี้มันชั่วขณะ ชั่วเวลาที่กิเลส ยังไม่เกิด เพราะว่าจิตนั้นยังไม่ได้รับการอบรมให้ดี ให้ถึง ระดับที่ว่าไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลส. ส่วนพระอรหันต์นั้น เป็นบุคคลที่มีจิตอันอบรมดีถึงที่สุดแล้ว จิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งที่ เกิดแห่งกิเลสอีกต่อไป; ดังนั้นความเป็นประภัสสรแห่งจิต ของพระอรหันต์ จึงเป็นการตายตัวเด็ดขาด และตลอดเวลา; เรียกว่าเป็นจิตที่ไม่อยู่ในฐานะที่กิเลสอาจจะเกิดได้.

เราปุถุชนจิตเป็นประภัสสรตามธรรมชาติ แต่จิตนั้น ยังอยู่ในสภาพที่กิเลสอาจจะเกิด ตามเหตุตามปัจจัย เรียกว่า

ประภัสสรที่ติดมาตามธรรมชาตินั้น ยังให้โอกาสแก่กิเลสที่จะเกิดได้ ดังนั้นเราจึงต้องอบรมจิต.

คำว่า “อบรมจิต” นี้ก็คือ อบรมให้อยู่ในฐานะที่กิเลสจะเกิดขึ้นไม่ได้ คืออบรมจิตให้เป็นจิตที่มีฐานะไม่ให้โอกาสแก่กิเลส; ความเป็นประภัสสรจึงต่างกันดังนี้. ขอให้สนใจในเรื่องนี้ให้เข้าใจ แล้วก็จะเกิดความตั้งใจที่จะอบรมจิต ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ ก็ไม่มีความตั้งใจโดยแท้จริงที่จะอบรมจิต.

คนทั่วไปควรจะรู้เรื่องนี้ ว่าเป็นประภัสสรโดยธรรมชาตินั้น ยังไม่ตายตัว ยังไม่แน่นอน ต้องอบรมด้วยวิธีที่เรียกว่า มีการประกอบในการอบรมจิต ให้เป็นจิตที่สูง, ให้เป็นจิตที่ยิ่ง, ให้เป็นจิตที่หลุดพ้น หลุดพ้นจากการเกิดของกิเลส เป็นจิตที่ไม่อาจจะเกิดกิเลสได้ ดังนี้. วิธีสมณะก็ดี วิปัสสนาก็น่าดี ล้วนเป็นการอบรมจิตให้เปลี่ยนลักษณะไปอยู่ในลักษณะใหม่ คือกิเลสเกิดไม่ได้. ผู้มองเห็นความจริงอันนี้ ย่อมมีความรู้สึกปรารถนาที่จะอบรมจิต.

การที่พวกเราไม่ปรารถนาที่จะอบรมจิต ก็เพราะว่าไม่เข้าใจความข้อนี้ ก็เป็นเหตุให้ไม่รู้จักจิตที่อบรมดี เป็นประภัสสรโดยเด็ดขาด; กล่าวคือจิตของพระอรหันต์นั่นเอง.

จิตที่ไม่ได้รับการอบรมดีถึงที่สุด ก็เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส กิเลสยังเกิดขึ้นในจิตนั้น ดังนั้นจิตนั้นจึงเห็นสิ่งทั้งปวง ตามอำนาจของกิเลส. ความเป็นประภัสสร ไม่อาจจะต่อสู่การเกิดขึ้นของกิเลส, มีอารมณ์ใดๆ เข้ามากระทบจิต ก็ไม่อาจจะคงความเป็นประภัสสรไว้ ถูกปรุปรุ่งแต่งให้เกิดเป็นอุปาทานขึ้นๆ ไปเสียหมด.

ขอให้นึกดูว่า เมื่อมีรูปมากระทบตา เป็นต้น ทำให้เกิดวิญญาณ ทำให้เกิดภัสสะ ทำให้เกิดเวทนา. แล้วความที่มันไม่อาจจะต่อสู่อำนาจของอารมณ์ อวิชาก็ถือโอกาสเข้าปรุปรุ่งแต่งผัสสะหรือเวทนา กลายเป็นผัสสะแห่งอวิชชา; มีเวทนาแห่งอวิชชา ก็มีสัญญาที่มีสังขารแห่งอวิชชา. ความเป็นประภัสสรโดยธรรมชาติ มันต่อสู่อารมณ์ไม่ได้ จึงไม่อาจจะเป็นที่พึ่งได้ จึงต้องอบรมจิต ให้มีความเป็นประภัสสรที่ทนทานต่ออารมณ์, อารมณ์จะมากรอบงาเปลี่ยนจิตประภัสสรให้เป็นจิตเศร้าหมองไม่ได้. นี่ก็ความต่างกัน ระหว่างจิตของบุคคลธรรมดาสามัญ กับจิตของพระอรหันต์.

สรุปความสั้นๆ ว่า ความเป็นประภัสสรแห่งจิตของปุถุชนนั้นอ่อนปวกเปียก อ่อนแอมากเกินไป รับอารมณ์แล้ว

ก็ต่อสู้ไม่ได้; คือว่าไม่ได้อบรมไว้สำหรับให้มีสติทันทั่วทั้งที่ไม่ได้อบรมไว้สำหรับจะมีปัญญาทันทั่วทั้งที่ อวิชชาจึงเกิดขึ้นจนความเป็นประภัสสรนั้นสูญเสียไป.

ความเป็นประภัสสรนั้นคือ เรื่องแสง, ในบาลีใช้คำว่า นี้ในความหมายธรรมดาที่สุด. มีบาลีที่กล่าวถึงโลหะ เช่น เหล็ก เป็นต้น เผาให้ร้อนมันก็เกิดอาการแดงขึ้นมา นี่ประภัสสรเริ่มแรก, เผาอีกจนมันเหลืองขึ้นมา ก็เป็นประภัสสรถัดไป, เผาอีกจนมีสีขาวดุจโพล่ง เป็นความเป็นประภัสสรของก้อนโลหะนั้นถึงที่สุด; นี้เรียกว่าเรื่องแสง เพราะว่าไม่มีความมืดเข้ามาครอบงำ.

จิตนี้ได้รับการอบรมโดยสมณะวิปัสสนา ก็มีความเป็นประภัสสร คือเรื่องแสงมากขึ้นๆ. เมื่อได้ทำถึงที่สุดแล้ว ความเรืองแสงนั้นกลับจะดับมืดลงมาไม่ได้; ไม่เหมือนกับว่าก้อนโลหะเผาให้ลุกโพล่งเรืองแสงแล้ว พอปล่อยให้เย็นมันก็ไม่เรืองแสง, หรือว่าเอาน้ำสาดเข้าไป มันก็หมดความเป็นประภัสสร คือมันกลับเป็นโลหะที่ดำเหมือนที่แรก.

การอบรมจิตโดยสมาธิและปัญญา หรือโดยสมณะและวิปัสสนานั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของจิต ให้มีความเป็น

ประภัสสรที่ถาวร. ทนต่ออารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่งสติ ไม่อาจ
จะเกิดอวิชชา หรือไม่ให้โอกาสแก่อวิชชา ที่จะเข้ามาปรุงแต่ง
จิตนั้น ในขณะที่แห่งการรับอารมณ์ก็ดี, ในขณะที่แห่งการ
เกิดวิญญานก็ดี, เกิดผัสสะก็ดี, เกิดเวทนาก็ดี, เกิดสัญญา
ก็ดี, เกิดสังขารก็ดี.

เรื่องนี้ต้องดูจากของจริง คือดูที่จิตนั่นเอง; พยายาม
ศึกษาจิตนี้เป็นอย่างยิ่ง จนมองเห็นความจริง หรือข้อเท็จจริง
เหล่านี้ โดยประจักษ์. จะอ่านหนังสือ หรือจะจดจำถ้อยคำ
ที่ผู้ใดกล่าวให้ฟัง ก็ไม่เห็นจะมีประโยชน์อะไร ฉะนั้นต้อง
สนใจที่จะต้องคอยดูจิต, เข้าใจจิต, รู้จักจิต รู้จักธรรมชาติ
ของจิต รู้จักวิธีที่จะกระทำจิตให้ยิ่งขึ้นไป ให้สูงขึ้นไป ในบทที่
เรียกว่า อะระหังจิตเต จะ อาโยโค การประกอบความเพียรในการ
ทำจิตให้ยิ่ง ซึ่งเป็นหลักธรรมะข้อหนึ่งในโอวาทปาติโมกข์.

หลักปฏิบัติคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง, การทำกุศลให้
ถึงพร้อม, ทำจิตให้บริสุทธิ์หมดจด. ที่ว่าทำจิตให้บริสุทธิ์
หมดจดนั้น คือหมดจดจากความยึดถือ ด้วยการทำจิตให้ยิ่ง
ในลักษณะที่คงไว้ซึ่งความเป็นประภัสสรได้เป็นการถาวร.

โอวาทปาติโมกข์ตอนต้น บอกถึงวัตถุประสงค์ คือ
ไม่ทำบาปทั้งปวง, ทำกุศลให้ถึงพร้อม, ชำระจิตให้หมดจด.

โอวาทปาติโมกข์ตอนท้าย พูดถึงวิธีกระทำให้เป็นเช่นนั้น; คือให้เป็นอยู่ด้วย อนุปะวาโท อนุปะมาโต ไม่กล่าวร้าย ไม่พูดร้าย, ไม่ทำร้าย, ปาติโมกฺเข จ สัมโม สํรวมในระเบียบวินัย เป็นอย่างดี, มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺมี รู้ประมาณในการบริโภค, ปนฺตญฺจ สยนาสนํ อยู่ในที่อันสงัด, อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในการทำจิตให้ยิ่ง ก็คืออบรมจิต ให้มีความประภัสสร ที่ตายตัว ดังกล่าวแล้วนั่นเอง.

จะต้องเป็นผู้มีความถูกต้องในการพูดจาเรียกว่า อนุปะวาโท ไม่กล่าวร้าย.

จะต้องมีความถูกต้องในการกระทำเรียกว่า อนุปะมาโต ไม่ทำการเบียดเบียน กำจัดผู้ใด.

ปาติโมกฺเข จะ สัมโม สํรวมอย่างดีในปาฏิโมกข์ คือระเบียบวินัย อันจะพึงยึดถือและปฏิบัติ.

มตฺตญฺญตา จะ ภตฺตสฺมิง เป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค. นี่หมายความว่า ควบคุมความอยากในทางฝ่ายร่างกาย คืออาหารการกิน; ถ้าทำผิดในเรื่องนี้ เรื่องอื่นๆ ก็พลอยล้มเหลว. ดังนั้นจึงมีความสำคัญไม่น้อยเลย ที่จะรู้ประมาณในการบริโภค; เดียวนี้คนในโลก ไม่รู้จักประมาณ

ในการบริโภคนั้น หลงใหลแต่ในเรื่องเพื่อ เรื่องเกิน ก็เกิดกิเลส
ขึ้นมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น. ดังนั้นควรจะถือเป็นสิ่ง
สำคัญข้อหนึ่ง ที่ว่าจะรู้ประมาณในการบริโภค.

การอยู่ในที่นั่งที่นอนอันสงัดนั้น มันช่วยได้มากกว่า
ที่จะอยู่ในที่อันอัดแอหรือจอแจหรือรบกวน. ท่านลอง
สังเกตเองดูเถิดว่า จะคิดนึกอะไร หรือแม้แต่จะอ่านหนังสือ
ให้รู้เรื่อง ในที่สงบสงัดทำได้ดี อ่านได้ดี, คิดนึกได้ดี ดีกว่า
ในที่ที่รบกวน.

การแสวงหาที่อันสงัดอยู่นี้ ย่อมง่ายในการที่จะอบรมจิต.
ได้โอกาสแล้วก็อบรมจิต ที่เรียกว่าอะริจิต คือจิตที่มันยิ่งไปกว่า
ธรรมดา. ระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับสมณะภวานาวิปัสสนาภวานา
มีอยู่อย่างใดก็กระทำไป; อบรมจิตนั้นจนเป็นจิตประภัสสร
อันตายตัว ไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลสอีกต่อไป.

ถ้าจะพูดก็จะพูดได้ว่า มันต่างกันตรงนี้นิดเดียว จิต
ประภัสสรของบุद्धชน มันยังเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส; จิตประภัสสร
ของพระอรหันต์ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอีกต่อไป. มันต่างกัน
นิดเดียวอย่างนี้ แต่มันเป็นการต่างกันอย่างใหญ่หลวง. เรา
จะมองคว้ามันต่างกันนิดเดียวก็ได้ เพราะมันก็มีความเป็น

ประภัสสรมาด้วยกัน ในธรรมชาติแห่งจิต. ที่นี้จิตที่ไม่ได้
รับการอบรม มันเป็นประภัสสรที่อ่อนแอ กิเลสมันก็เกิดได้
โดยง่าย. จิตที่ได้รับการอบรม มันเป็นประภัสสรที่เข้มแข็ง
เหมือนกับว่าไม่มีอะไรมาทำให้มันดับลงไปได้ ให้มันกลับ
หมดแสงลงไปได้; นี่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอรหันต์อย่างหนึ่ง
ด้วยเหมือนกัน. พระอรหันต์เป็นผู้มีจิตเป็นประภัสสรอัน
เด็ดขาด. เราเป็นผู้มีจิตประภัสสรล่อๆ หลุบๆ ไม่แน่นอน
ไม่ตายตัว.

แต่มันก็ยังคืออยู่มากที่ว่า จินเชื่อว่าจิตแล้วโดยธรรมชาติ
เดิมแท้ของมันแล้ว ย่อมมีความเป็นประภัสสร; ถ้าว่าจิต
ไม่มีลักษณะแห่งความเป็นประภัสสรแล้ว เราก็ไม่มีทางจะทำให้
ให้จิตนี้เป็นจิตที่หลุดพ้นได้. ดังนั้นความเป็นธรรมชาติ
ประภัสสรนั้นแหละ เป็นเครื่องช่วยอย่างยิ่ง, เป็นธรรมชาติ
มีประจำอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าจิต มันจึงให้โอกาสแก่เรา ที่จะ
อบรมจิตนั้น ให้มีความเป็นประภัสสรเช่นนั้นอย่างตายตัว.
เรียกว่ามันไม่ยากลำบากร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะว่าธรรมชาติ
มันก็เป็นประภัสสรอยู่แล้ว มันเหลืออยู่บ้างที่จะต้องอบรม
ให้ความเป็นประภัสสรนั้นตายตัว. จึงหวังว่าท่านพุทธบริษัท
ทั้งหลาย จะได้มีความเข้าใจในเรื่องนี้ มีความกล้าหาญ, มี

ความประสงค์ที่จะอบรมจิต โดยไม่เห็นเสียว่าเป็นสิ่งเหลือวิสัย หรือเห็นเสียว่ามันไม่จำเป็นอะไร สู้ปล่อยไปตามเรื่องไม่ได้.

กิเลสมันก็เป็นเรื่องสนุกอยู่มาก คนจึงไม่อยากจะอบรมจิต ให้ปราศจากกิเลส เพราะกิเลสนั้นมันมีอัสสาทะ คือมีรสอร่อย คนจึงยากที่จะเกลียดกิเลส หรือตั้งใจที่จะกำจัดกิเลส จึงยากที่จะเป็นพระอรหันต์. เรื่องของพระอรหันต์ จึงไม่เป็นที่สนใจ แก่บุคคลที่ยังมีความรักอาลัยในสิ่งที่เรียกว่ากิเลส, เขายังพอใจ ในรสอร่อยหรืออัสสาทะ ของสิ่งที่เป็นที่ดึงดูดแห่งกิเลส, เขาจะมีความคิดไหน มาคิดเพื่อจะกำจัดกิเลส เขาจึงต้องสมรสกับ กิเลสอยู่ต่อไป อย่างไม่รู้จักจะหย่าขาดกันเสียเลย.

เมื่อวันนี้เป็นวันที่ระลึกแก่พระอรหันต์ อาตมาคิดว่า เรื่องอย่างนี้แหละควรจะเอามาพูดกัน เพื่อเป็นที่ระลึกแก่ พระอรหันต์ และจะสะดวกแก่การตามรอยพระอรหันต์. ขอให้ท่านทั้งหลายฟังดูให้ดี พินิจพิจารณาให้เข้าใจ แล้วไป พยายามกระทำให้เป็นประโยชน์แก่ตน ตามที่มันจะมีได้. ขอให้สนใจอบรมจิต ให้เป็นจิตอันยัง แล้วปัญหาต่างๆ มัน ก็จะคลี่คลายออกไป.

พระอรหันต์ท่านเห็นเบญจขันธ์ โดยความเป็นประการ อย่างอื่น จากที่เราเห็นกัน. ปุณฺณคนชนรรคมดาเห็นขันธ์

แต่ละขั้นเป็นอย่างไร พระอรหันต์ท่านย่อมเห็นขั้นแต่ละขั้น โดยประการอื่น โดยความเป็นอย่างอื่น จากที่ปุถุชนเห็น.

ปุถุชนจะเห็นขั้นแต่ละขั้น โดยความเป็นของเที่ยง. นั้นมันเป็นเรื่องโง่เขลาถึงที่สุดแล้ว ยึดถือขั้นโดยความเป็นตัวตนหรือของตนแล้ว ก็เห็นขั้นโดยความเป็นของเที่ยง คือเป็นนิจจัง เป็นของเที่ยงแท้. จึงได้หลงรักด้วยความหวังว่า ขั้นนั้นจะเป็นอยู่เช่นนั้นกับเรา, ขั้นนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงไปโดยประการอื่นแก่เรา ปุถุชนจึงเห็นขั้นโดยความเป็นของเที่ยง. แต่พระอรหันต์ย่อมเห็นขั้นโดยเป็นประการอื่นจากนั้น คือจะเห็นว่าไม่เที่ยง. เมื่อเราเห็นโดยความเป็นของเที่ยง พระอรหันต์เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง; มันก็ต่างกันอย่างนี้. นี้เรียกว่าในหมวดอนิจจัง เห็นต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ก็มาถึงหมวดทุกขัง เราก็เห็นโดยความเป็นสุข มีเสน่ห์ มีอัสสาทะในขั้นแต่ละขั้น เราจึงรักขั้นแต่ละขั้น. รักรูปขั้น เช่นลูกตาของเราที่มีประสาทตา, หูของเราซึ่งมีประสาทหู, จมูกของเราซึ่งมีประสาทจมูก, ลิ้นของเราซึ่งมีประสาทลิ้น เป็นต้น; ว่าเป็นสิ่งที่น่ารักน่าพอใจ เพราะ

ให้ความสนุกสนาน สบาย เวิร์ดรอยแก่เรา ไม่เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด ตามความหมายของคำว่าทุกขัง.

คำว่าทุกขังในความหมายที่กว้างที่สุดนั้น แปลว่าน่าเกลียด ที่แปลว่าทนยากลำบากนั้น มันหมายถึงขั้นที่มีความรู้สึกหรือยึดมั่นถือมั่นได้. แต่ถ้ารูปขั้นที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ ไม่มีความรู้สึก มันก็ไม่มีอาการที่ว่าทนทรมาณ แต่มันมีอาการที่เรียกว่ามันน่าเกลียด ดูเข้าแล้วมันน่าเกลียด เพราะมันเปลี่ยนแปลง เพราะมันเป็นมายา. นี่รูปขั้นก็น่าเกลียด, เวทนาขั้นก็น่าเกลียด, สัญญาขั้นก็น่าเกลียด, สังขารขั้นก็น่าเกลียด เพราะมันไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลง มันหลอกลวงอยู่ตลอดเวลา. พระอรหันต์จึงเห็นขั้นโดยความเป็นของน่าเกลียด เมื่อเราปุถุชนเห็นขั้นโดยความเป็นของน่ารัก.

ลักษณะต่อไป เราจะเห็นขั้นว่าเป็นของอบอุ่น สนุกสนาน สะดวกสบาย; แต่พระอรหันต์ท่านเห็นโดยความเป็นโรค. คำว่า “โรค” นี้แปลว่า เสียบแทง เหมือนกับของแหลม หรือของมีคมมันบาดมันแทง. ขั้นทั้งหลายมีลักษณะอาการเป็นของเสียบแทง; แต่เราไม่เห็นเช่นนั้น เราเห็นเป็นของที่น่ารักน่าพอใจ เป็นของอบอุ่น ไม่ใช่เสียบแทง เป็นของให้ความสบาย ไม่ใช่เสียบแทง; นี่ก็เห็นตรงกันข้าม จากที่

พระอรหันต์ท่านเห็น เห็นโดยความเป็นของเสียบแทง เรียกว่าเห็นเป็นโรค.

ลักษณะถัดไป พระอรหันต์ย่อมเห็นขั้นโดยความเป็น หัวผีที่ก่กัลดหนอง. คนที่เคยเป็นผีกำลังก่กัลดหนอง มีความรู้สึกอย่างไร พระอรหันต์จะเห็นขั้นทั้งหลาย เป็นเหมือนกับ หัวผีที่กำลังก่กัลดหนอง. นี่ไม่ใช่คำว่าโรค คือไม่ได้เสียบแทง อย่างของมิกม แต่มันให้ความเจ็บปวดเหมือนหัวผีที่ก่กัลดหนอง. ไปทำความเข้าใจเอาเอง พระอรหันต์มองเห็น แต่เราไม่มองเห็น เพราะมันเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ที่มันละเอียดประณีต ลึกซึ้ง เรามองไม่เห็น.

ลักษณะถัดไป พระอรหันต์มองเห็นขั้นโดยความเป็น ลุกศร. คำว่า “สัลดะ” นี้ แปลว่า ลุกศร ก็ได้ แปลว่า หอก ก็ได้ คือเป็นของที่บางแหลมคม, เป็นอันตราย เสียบแทงเอา. ท่านเห็นขั้นโดยความเป็นลุกศร คือพร้อมที่จะแทงอยู่เสมอ ปุณฺชนไม่รู้สึกลักษณะนั้น.

ลักษณะถัดไปท่านเห็นขั้นโดยความเป็นของกระทบ กระทั่งสับโโขกอยู่เสมอ. อาการกระทบกระทั่ง สับโโขกเหมือนกับ สับเจียง อย่างนี้มีอยู่ในขั้น ปุณฺชนไม่มองเห็น ก็เห็น

เป็นของน่ารักน่าพอใจ. พระอรหันต์ท่านเห็น โดยความเป็น
ของกระทบกระทั่งสับโงกกันอยู่เสมอ.

ลักษณะถัดไป เรียกว่า **อาพาธ** คือเจ็บไข้ ท่านเห็นชั้น
ทั้งหลายโดยความเป็น **อาพาธ** คือ ความเจ็บไข้อยู่ตลอดเวลา.
ปุถุชนเห็นเป็นของสนุกสนาน เอรีดอรรอย เป็นที่น่ารักน่าพอใจ
ไม่ใช่เหมือนกับโรคภัยคืออาพาธนั้น จึงเกิดความรัก ความ
ยึดถือ ความหลงใหลในชั้น ซึ่งก็มีลักษณะเหมือนกับว่าเป็น
อาพาธ เป็นความเจ็บไข้อยู่เสมอ.

ลักษณะถัดไป เรียกว่า **เป็นปรปักษ์** ชั้นทั้งหลายมี
ลักษณะเป็นปรปักษ์ คือฝ่ายตรงข้าม หรือเป็นศัตรู; ไม่มี
ความหมายแห่งตัวตนหรือของตน. มีลักษณะที่แยกออกไป
เป็นปรปักษ์ คือเป็นฝ่ายข้าศึก เป็นฝ่ายที่ตรงกันข้าม. ปุถุชน
เห็นชั้นโดยความเป็นตัวตนเป็นของของตน ไม่อาจจะเห็น
โดยความเป็นปรปักษ์; พระอรหันต์เห็นโดยความเป็นปรปักษ์
มันจึงตรงกันข้ามอย่างนี้.

ลักษณะถัดไป เป็น **ความแตกทำลาย** เหมือนกับของ
แตกง่ายแตกทำลาย เช่นฟองน้ำเกิดขึ้นเพราะความกระเทือน
เมื่อมีเม็ดฝนหล่นลงมาที่ผิวน้ำ ก็เกิดเป็นฟองน้ำ แล้วก็แตก

ทำลาย. ขันธ์ทั้งหลายปรากฏแก่พระอรหันต์ในลักษณะ
อย่างนั้น คือเห็นว่า เกิดขึ้นแล้วแตกทำลาย เกิดขึ้นแล้ว
แตกทำลาย เหมือนกับฟองน้ำที่ผิวน้ำต่างๆ ไป. ปุณฺณ
คนไหนมองเห็นอย่างนี้บ้าง ปุณฺณได้หลงรักยึดถือขันธ์
โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของของตนอยู่เป็นปกติ จึงเห็น
ขันธ์ทั้งหลายแตกต่างจากที่พระอรหันต์ท่านเห็น. นี้เรียกว่า
หมวดทุกขัง ก็เห็นแตกต่างกันอยู่ เป็นสองฝ่ายอย่างนี้.

ทีนี้ในหมวดอนัตตา พระอรหันต์เห็นขันธ์ทั้งหลาย
โดยความเป็นของว่าง ว่างจากสาระ หรือความเข้มแข็ง
ตั้งมั่น. เรามองเห็นโดยความเป็นตัวตนอันเข้มแข็ง อัน
ตั้งมั่น; พระอรหันต์เห็นโดยความเป็นของว่าง นี่ก็อย่างหนึ่ง.
เราเห็นโดยความเป็นตัวตน แต่พระอรหันต์เห็นโดยความเป็น
อนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน. มันเป็นเรื่องที่ปรุงแต่ง หรือเป็นไป
ตามเหตุตามปัจจัย หากความเป็นตัวตนก็ไม่ได้ หากความเป็น
ของของตนแม้ของมันก็ไม่ได้ คือมันจะเป็นตัวตนของ
มันเองก็ไม่ได้, มันจะเป็นของของตนของมันเองก็ไม่ได้. นี้
เรียกว่ามันเป็นอนัตตา. พระอรหันต์ย่อมเห็นขันธ์ทั้งหลาย
โดยความเป็นอนัตตาอย่างนี้.

นี้แหละ ตัวอย่างที่ท่านยกมาแสดงไว้ให้เห็นว่า พระอรหันต์เห็นขั้นทั้งหลายโดยประการอื่น จากที่ปุถุชนคนธรรมดาเห็น. พูดได้ง่ายๆว่า มันเห็นตรงกันข้ามไปเสียทั้งหมด เห็นโดยประการอื่นนี้ คือการเห็นโดยการเป็นของตรงกันข้าม.

ไปสังเกตศึกษาดูให้ดีว่า เรากำลังเห็นขั้นแต่ละขั้นในลักษณะอย่างไร ที่เป็นขั้นภายในก็ควรจะได้ชัด, ที่เป็นขั้นภายนอก คือขั้นของคนที่เรารักเราพอใจ เช่น ลูกของเรา บุตร ภรรยา สามีนของเรา แต่ละขั้นๆ ก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน. เรียกว่าขั้นภายนอกก็ดี ขั้นภายในก็ดี ควรจะเห็นในทำนองที่พระอรหันต์ท่านเห็น คือเห็นโดยประการอื่นจากที่ปุถุชนคนธรรมดาเห็น.

ครั้นเห็นอย่างนี้แล้ว ก็เห็นความไม่เที่ยง, เห็นความเป็นทุกข์, เห็นความเป็นอนัตตาของขั้นทั้งปวงโดยแท้จริง ; อันนี้เป็นปัญญาเห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง. สติปัญญานี้มาทันเวลา ที่จะเกิดขั้นใดขั้นหนึ่งขึ้นมา ก่อนแต่จะเกิดรูปขั้น, วิญญาณขั้น, เวทนาขั้น, สัญญาขั้น, สังขารขั้น ขั้นใดขั้นหนึ่งนั้น. สติมันชนเอาปัญญา ที่รู้เห็นตามที่เป็นจริงในขั้นนั้นๆ มาทันเวลา ในขณะที่ประสบอารมณ์ทางตา

ทางหูเป็นต้น มันก็เลยไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่นในขั้นใด ๆ
ไม่ว่าจะเป็นขั้นภายในหรือเป็นขั้นภายนอก.

นี่ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า พระอรหันต์ย่อมเห็นขั้น
โดยความเป็นประการอื่น จากที่ปุถุชนเห็น พระอรหันต์เห็น
เป็นอนิจฺโต โดยความเป็นของไม่เที่ยง, ทุกฺขโต โดยความ
เป็นทุกข์, โรคฺโต โดยความเป็นโรค, คณฺหาโต โดยความ
หิวฝืดกัดัดหนอง, สลฺลโต โดยความเป็นลูกศร, อมฺโต โดยความ
เป็นของกระทบกระทั่ง สับโงกกันอยู่ตลอดเวลา, อาพาธโต
เป็นอาพาธเจ็บไข้อยู่ตลอดเวลา, ปรโต เป็นปรปักษ์เป็นข้าศึก
กันอยู่ตลอดเวลา, ปโลภโต เป็นของแตกแล้วแตกเล่าอยู่
ตลอดเวลา, สุญฺญโต เป็นของว่างจากความหมายที่จะยึดถือได้
โดยประการใดๆ, อนตฺตโต โดยความเป็นอนัตตา คือไม่เป็น
อัตตาได้แต่อย่างใด. นี่คือนิยามที่พระอรหันต์ เห็นขั้น
ทั้งหลายหรือสังขารธรรมทั้งหลาย โดยความเป็นประการอื่น
จากที่ปุถุชนคนธรรมดาเห็น.

พระบาลีบางแห่งแสดงความข้อนี้ไว้ว่า ผู้ใดเห็นขั้น
โดยประการต่างๆ อย่างนี้แล้ว ปุถุชนนั้นจะเลื่อนมาสู่ความ
เป็นพระโสดาบัน, พระโสดาบันเห็นลักษณะ ๑๐ ประการนี้

ยิ่งขึ้นไป ก็จะเลื่อนขึ้นไปสู่ความเป็นพระสัททาคามิ, พระสัททาคามิเห็นลักษณะ ๑๐ ประการนี้ยิ่งขึ้นไป ก็จะเลื่อนขึ้นไปเป็นพระอนาคามิ, พระอนาคามิเห็นลักษณะ ๑๐ ประการนี้ยิ่งขึ้นไป ก็จะเลื่อนขึ้นสู่ความเป็นพระอรหันต์, พระอรหันต์เมื่อมีการเห็นลักษณะ ๑๐ ประการนี้อยู่ ก็จะเสวยสุขอันเกิดจากความสงบรำงับ ไม่มีอะไรกระทบกระทั่ง มีความสงบเย็นเป็นนิพพาน.

ฟังดูก็แปลกที่ว่า เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังจะดูลักษณะ ๑๐ ประการนี้ในขันธ ในสังขารต่างๆ ไปอยู่; แล้วก็ยังได้รับประโยชน์ คือเป็นความสุขชนิดหนึ่งของพระอรหันต์. ซึ่งคนธรรมดาที่สั่นหัว ไม่รู้สีกว่าจะสุขได้อย่างไร ล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ, น่าอิดหนาระอาใจ, น่ารำคาญไปเสียทั้งนั้น มันจะเป็นบ้ำตาย. แต่พระอรหันต์ เมื่อท่านมองขาลงในลักษณะ ๑๐ ประการนี้ ท่านก็เห็นเป็นความสงบเย็น คือหยุด เย็นลงไปทีเดียว.

ขอให้สนใจลักษณะดังที่ท่านแสดงไว้ ที่พระอรหันต์ทั้งหลายจะเห็นสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นประการอื่น จากที่ปุถุชนคนธรรมดาเห็น.

เราเอาเรื่องนี้มาพูดกันในวันนี้ เพราะเป็นวันพระอรหันต์ เป็นวันที่ระลึกแก่พระอรหันต์, เป็นวันที่เราจะต้องศึกษา พระอรหันต์ เข้าใจแล้วจะได้เดินตามรอยพระอรหันต์. ความ เป็นพระอรหันต์ก็จะเกิดขึ้น และมีประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง ที่จมอยู่ในกองทุกข์.

วันมาฆบูชา เป็นวันที่เราจะต้องจัดต้องทำ ให้เข้าใจ ความเป็นพระอรหันต์ยิ่งขึ้น, ให้มีความสว่างไสวแห่งความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องราวของพระอรหันต์. หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะได้ถือเอาประโยชน์อันนี้ให้ได้ตามสมควร ในวันเช่นวันนี้ อันเป็นวันซึ่งกำหนดไว้ว่าเป็นวันพระอรหันต์ และเป็นวันที่ระลึกแก่พระอรหันต์. อาตมาได้ยกเอาเรื่องราว ของพระอรหันต์ เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง มาแสดง แก่ท่านทั้งหลาย ทุกคราวที่มีการทำพิธีมาฆบูชา เป็นอย่างนี้ หลายปีมาแล้ว. ขอให้ไปอ่านหนังสือ หรือเปิดเทปบันทึก เสียงฟังดู ว่าในวันมาฆบูชา เราได้กล่าวถึงเรื่องราวของพระ อรหันต์กันทุกปี. วันนี้ ก็กำลังทำอย่างนั้น โดยเห็นว่าไม่มี อะไรดีไปกว่านี้, ไม่มีอะไรที่จะคุ้มค่าการมาของท่านทั้งหลาย มาสู่สถานที่นี้ด้วยความยากลำบากและหมดเปลือง.

เดี๋ยวนี้ทำไมจึงมาทง่วงนอน เพื่อจะพูดกันถึงเรื่องพระอรหันต์. คนที่ฟังไม่รู้เรื่องก็ทง่วงนอน และทนไม่ได้แล้วก็กลับไปแล้ว; แต่คนที่เข้าใจเรื่องพระอรหันต์ ก็คงจะไม่ง่วง คงจะมีตาเบิกโพลง สนใจอยากจะรู้เข้าใจในเรื่องของพระอรหันต์. ถ้าเป็นได้อย่างนี้ก็เป็นที่น่าพอใจ ก็ไม่เสียที่เราได้ทำพิธีบูชาคุณของพระอรหันต์ ด้วยความเสียสละอดกลั้น อดทน ในการทนกันอยู่ได้จนถึงเวลานี้.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายลักษณะของพระอรหันต์ ให้เป็นที่เข้าใจยิ่งๆ ขึ้นไปนี้ เป็นสิ่งที่ควรทำในวันมาฆบูชา. ขอให้เก็บใจความดังที่ได้พรรณานานี้ ให้ได้ไปเป็นบทสำหรับศึกษา ให้รู้ยิ่งๆ ขึ้นไป.

สรุปความว่า สุขิโณ วต อรหุโต พระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้มีความสงบสุข,

ตณฺหา เตสํ นวิซฺชติ ตณฺหาของท่านไม่มี,

อสุมิมาโน สมฺมุจฺฉิโน อัสสมิมานะว่าตฺวํ-ว่าของภูนั้น
ท่านถอนขึ้นจนหมดสิ้น,

โมหชาลํ ปทาติตํ ตาข่ายแห่งโมหะนั้น ท่านทำลายหรือ
ฉีกทิ้งไปแล้ว ไม่มีส่วนเหลือ,

อนเนชเต อนุปปตตะ ท่านได้เข้าถึงแล้ว ซึ่งความไม่
หวั่นไหวด้วยอำนาจของกิเลส เป็นต้น,

จิตต์ เตสํ อนาวินนุ จิตของท่านไม่ขุ่นมัว เพราะว่า
มีความเป็นประภัสสรอันถาวร. ดังนั้นพระอรหันต์จึงมี**ขันธ**
บริสุทธิ ไม่เป็นอุปาทานขันธ เป็นขันธเฉยๆ เป็นขันธเกลี้ยงๆ
เกิดขึ้นตามธรรมชาติธรรมดาของสัตว์ที่มีชีวิตอยู่ คือยังไม่ตาย.
ยังรับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและ
ทางใจอยู่. ประดูแต่งเป็นขันธอะไรขึ้นมา ก็มีสติคุ้มครองจิต
ด้วยปัญญาอันรู้เท่าทัน ไม่เกิดอุปาทานขันธ, ไม่มีความทุกข์
จึงกล่าวได้ว่า พระอรหันต์มีขันธสันดานอันบริสุทธิอยู่ตลอด
เวลา. ปุณฺชนมีขันธที่ยึดถือด้วยอุปาทาน เป็นอุปาทานขันธ
ไม่บริสุทธิ และเป็นทุกข์อยู่มากหรือเป็นส่วนมาก.

พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน หรือไม่มีตัวตน,
ท่านไม่มีความรู้สึกทั้งสองฝ่าย คือไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน
หรือไม่มีตัวตน, ไม่มีธุระอะไรที่จะต้องไปรู้สึกว่ามีตัวตน
เช่นเดียวกับที่ว่ามีไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน; นี่เป็นความละเอียด
ของเรื่องอันเกี่ยวกับตัวตน ไม่มีความรู้สึกว่ามีหรือไม่มี ผู้ที่
คิดว่า หรือเสมอกัน หรือเลวกว่า. รู้สึกว่าไม่มีนั้น มันก็

เป็นความรู้สึกที่เกี่ยวกับตัวตน หรือเป็นความยึดถือที่เกี่ยวกับตัวตนอยู่ในใจ มันจึงได้รู้สึกว่ามีหรือไม่มี.

อย่าทำอวดดีกับความจริงข้อนี้ แล้วพูดเอาง่ายๆ หวัดๆ ว่าไม่มี, ความรู้สึกว่าไม่มี มันก็เป็นความโง่ เท่าๆ กับความรู้สึกว่ามี; ฉะนั้นอย่ามีความรู้สึกว่ามีหรือไม่มีกันเสียเลย นั่นแหละจึงจะเป็นจิตที่หลุดพ้น รอดออกไปได้จากความยึดถือ. ส่วนคนพูดนี้มันลำบาก แต่ถ้าว่าศึกษากันเสียบ้าง ก็คงจะพูดได้ถูกต้องไม่ผิดพลาด. ท่านไม่มีความรู้สึกว่ามีหรือไม่มีอันเกี่ยวกับตัวตน ท่านก็หลุดพ้นอย่างวิเศษ จากความหมายแห่งตัวตน.

จิตของพระอรหันต์เป็นประภัสสรตลอดกาล เพราะว่าอบรมถึงที่สุดแล้ว เสร็จการอบรมแล้ว เป็นจิตประภัสสรตลอดกาลได้.

ท่านเห็นขั้นทั้งหลาย เห็นสังขารธรรมทั้งหลาย, เห็นโลกทั้งปวงโดยประการอื่นจากที่ปุถุชนเห็น. เรานั้นแหละเห็นโลกเป็นอย่างไร, เห็นขั้นเป็นอย่างไร, แล้วกลับความหมายนั้นเสีย กลับหลังหันหรือกลับหัวลงเสีย ให้มันผิดไปจากที่เคยเห็นมาแต่ก่อน. ก็จะได้เห็นโลกทั้งปวงนั้นโดยประการ

เดียวกันกับที่พระอรหันต์ท่านเห็น จะได้ไม่ยึดถือในสิ่งใด โดยความเป็นตนหรือเป็นของของตน.

ที่เราชอบพูดกันว่าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น มันเป็นการเห็นของพระอรหันต์; เราไม่เห็นอย่างนั้น เราเห็นเป็นของนิจจัง สุขขัง อตถาอยู่เป็นปกติ. มารู้สึกตัวในเรื่องนี้กันเสียบ้างแล้ว ต่อไปมันก็จะดีขึ้นเป็นแน่นอน ก็จะค่อยๆ เขยิบใกล้พระนิพพานเข้าไปบ้าง.

พระนิพพานนั้นแปลว่าเย็น เย็นอกเย็นใจ ไม่ใช่ความตาย ไม่ต้องตายก็บรรลุนิพพานได้ แล้วก็อยู่กับพระนิพพาน โดยที่ไม่ต้องตาย. พระนิพพานนั้นเป็นสันติภูมิโก รู้สึกได้ด้วยใจของตนเอง ถ้าตายแล้วจะรู้สึกได้อย่างไร. พระนิพพานนั้นมีชื่อเรียกว่าทิฐุธรรมิกนิพพาน หรือทิฐุธรรมนิพพาน แปลว่านิพพานที่ตนเห็นอยู่ด้วยตนเอง ตายแล้วจะเห็นได้อย่างไร. ทิฐุธรรมนิพพานนั้น พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า เมื่อใดจิตไม่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน เมื่อนั้นบุคคลนั้นอยู่กับทิฐุธรรมนิพพาน.

เราจะเอาเปรียบสักหน่อยก็ได้ ว่าเมื่อใดไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดอุปาทานอยู่ในจิตแล้ว เมื่อนั้นเราอยู่กับทิฐุธรรมนิพพาน

เรียกตรงๆ ก็ได้ว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่เรารู้สึกอยู่ในจิตใจของเรา, นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่เรารู้สึกอยู่ในจิตใจของเรา.

อาตมาพูดไปตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ก็ยังไม่พ้นที่จะถูกค่า. คนที่กรุงเทพฯ ที่เขามีความรู้อย่างอื่น เขาก็ค่าอาตมา ว่าพูดเอาเองว่านิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ ตามที่เรารู้สึกอยู่ในใจ; นี่อาตมาไม่ได้ว่าเอาเอง ว่าไปตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ว่าเมื่อใดจิตไม่มีอุปาทาน เมื่อนั้นผู้นั้นอยู่กับทิวฐัมมนิพพาน.

ที่นี้มันยากที่ว่าจะไม่มีอุปาทาน เราจะต้องเก่งพอสมควรทีเดียว จึงจะมีจิตชนิดที่ว่างจากอุปาทาน. เมื่อใดมีสิ่งน่ารัก น่าพอใจ ปรากฏขึ้นทางตาที่ดี, ทางหูที่ดี, ทางจมูกที่ดี, ทางลิ้นที่ดี, ทางผิวหนังที่ดี เป็นอารมณ์ที่เป็นที่ดึงดูดแห่งความกำหนัดอย่างยิ่ง. แล้วมีสติทันแก่เวลา ไม่หลงรักไม่หลงพอใจในอารมณ์เหล่านั้น; จิตนั้นก็ไม่ได้ถูกกิเลสครอบงำ, ไม่ได้ถูกกิเลสปรุงแต่ง, ไม่ได้ถูกกิเลสอาศัย ความที่จิตเป็นอิสระอย่างนั้น เรียกว่าไม่มีอุปาทาน. ผู้ไม่มีอุปาทานเช่นนั้น เรียกว่าอยู่กับทิวฐัมมนิพพาน ซึ่งแปลว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่กำลังรู้สึกอยู่ในจิตใจของเราเอง เป็นสันตทิวฐโก.

ที่นี้คนพวกโน้นเขาสอนว่า ต้องรออีกหลายร้อยชาติ, หลายพันชาติ, หลายหมื่นชาติ ตายแล้วจึงจะเข้าไปสู่นิพพาน. เราฟังไม่ถูกว่า ตายแล้วจึงจะเข้าไปสู่นิพพาน. พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า เมื่อใดจิตไม่มีอุปาทาน เมื่อนั้นผู้นั้นอยู่กับทิฐฐัมมนิพพาน คือนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่รู้สึกอยู่ในจิตใจของตนเอง; นั่นแหละคือพระอรหันต์.

พระอรหันต์มีจิตปราศจากอุปาทานตลอดเวลา เพราะฉะนั้นพระอรหันต์จึงมีความรู้สึกอยู่ หรือเป็นอยู่กับทิฐฐัมมนิพพานตลอดเวลา คือมีนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ปรากฏอยู่ในจิตของพระอรหันต์ หรือบุคคลที่เราสมมติเรียกกันว่าเป็นพระอรหันต์. หมายความว่านามรูปหรือเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ไม่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั่นเอง ไม่ต้องมีตัวตนบุคคลที่ไหน.

ถ้านามรูปนี้ประกอบอยู่ด้วยสติ สัมปชัญญะและปัญญา ควบคุมตัวมันเองไม่ให้เกิดอวิชชา หรือตัดหาอุปาทานในการเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัสโผฏฐัพพะ และรู้สึกในใจ ไม่มีอุปาทานเกิดขึ้นแม้ในขณะใด เบญจขันธ์นั้นเองแหละ จะอยู่ด้วยความเย็น เป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์. เราจะเรียกว่ามันเป็นนามรูปชุดหนึ่ง ที่ไม่มีความทุกข์เลย

หรือจะเรียกว่าจิตนั้นอยู่ด้วยความหลุดพ้น ไม่มีความทุกข์เลย; แต่เราไม่ชอบพูดอย่างนั้น เราชอบพูดว่าคนนั้น แล้วก็ ตั้งชื่อว่าเป็นพระอรหันต์เสียด้วย. นี่ให้รู้ไว้เถิดว่ามันเป็นคำพูดสมมติ ใช้สมมติเรียกกันอย่างนั้น ตั้งชื่อให้ว่าเป็นพระอรหันต์ ไม่เรียกชื่อว่า เบญจขันธ์อันบริสุทธิ์ อันเป็นไปอย่างไม่มีกิเลส ตัณหา อุปาทานนั้นแหละ เป็นเบญจขันธ์ที่ไม่มีความรู้สึกเป็นความทุกข์.

เราปรับปรุงตัวเรา ซึ่งเป็นเพียงนามและรูปนี้ ให้มันสามารถที่จะมีสติปัญญาอันสมบูรณ์ ไม่ให้เกิดอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ขึ้นมาได้ ในขณะที่มีการรับอารมณ์ เรื่องมันก็จบ. เมื่อมีการรับอารมณ์ มีสติปัญญาเพียงพอ ที่จะไม่ให้เกิดอวิชชา ในการสัมผัสอารมณ์ แล้วก็ป้องกันได้ มันจะไม่เกิดอวิชชา ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ในขันธทั้ง ๕ นั้นเอง; เรื่องมันก็มีเท่านี้.

ถ้าเราอย่าไปคิดเขลาๆ ว่าจะจะเป็นพระอรหันต์, เราจะ เป็นพระโสดาบัน เป็นต้น เรื่องมันจะง่ายเข้า. ถ้าเราไปคิดว่า เราจะ เป็นพระอรหันต์ให้ได้ หรือเราจะ เป็นพระโสดาบันให้ได้ มันเป็นความคิดของอวิชชาคือความโง่ ซึ่งเป็นสมบัติของ คนโง่. มันก็ไม่มีโอกาสที่จะได้เป็นพระอรหันต์ หรือเป็น

พระอริยบุคคลในระดับใด มันเป็นเบญจขันธ์ ที่ถูกรอบงำ ด้วยอุปาทานอยู่เสมอไป ไม่มีว่างเว้น.

เลิกความหมายมันที่จะเป็นพระอรหันต์เสียเถิด จะเป็นพระอรหันต์ได้โดยอัตโนมัติ. ไม่มีความหมายมันสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนของตน หรือของอะไร ให้มันเป็นเพียงเบญจขันธ์ล้วนๆ เกิดขึ้นอยู่ และดับไปตามธรรมชาติเท่านั้นเอง. เหลื่อนิดเดียว ให้เรื่องมันสั้นเข้ามานิดเดียว ว่าสามารถจะควบคุมการรับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ อย่างเฉลียวฉลาดที่สุด ไม่เกิดความยึดมั่นถือมั่นขึ้นมาในตอนไหน, ในตอนที่เป็นขันธ์อะไร โดยประการทั้งปวง. นี่แหละคือพระอรหันต์ ซึ่งไม่อยากเป็น ซึ่งไม่ต้องอยากเป็น ยิ่งอยากเป็นยิ่งไม่ได้เป็น ยิ่งไม่อยากเป็นมันจะยิ่งเป็นได้ง่ายเข้า.

อาตมามาชวนท่านทั้งหลายมาพูดกันเรื่องพระอรหันต์ และจะตามรอยพระอรหันต์ ก็หมายความว่า มาชวนกันไม่อยากเป็นพระอรหันต์ หรืออยากเป็นอะไร นั่นแหละจะเป็นการตามรอยพระอรหันต์. จงเห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นของตรงกันข้ามจากที่เราปุถุชนเคยเห็นมาแล้วในกาลก่อน นั่นแหละมันจะง่ายเข้า มันจะเป็นทางลัดสั้นที่สุดสำหรับพุทธบริษัทจะดำเนินไปสู่พระนิพพาน.

พูดอย่างนี้ก็เหมือนกับว่ามันอยู่คนละแห่ง จะต้องไป จะต้องไปหา จะต้องเข้าสู่ นั่นเป็นคำพูดชาวบ้านพูด ภาษาชาวบ้านพูด เรียกว่า ภาษาคน. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมก็คือ ระวางจิตอย่างถูกต้องด้วยคืออยู่ตลอดเวลา ไม่เกิดอวิชชา ตัณหา อุปาทานใดๆ แม้ไม่ตั้งใจ มันก็เป็นพระอรหันต์เอง. เรื่องมันก็แปลกอยู่ ยิ่งอยากได้ยิ่งไม่ได้ ยิ่งรีบเดินยิ่งไม่ถึง เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาให้เข้าใจ แล้วกระทำให้มันดับไป แห่งความรู้สึกว่าตัวตนว่าของตน, ดับอวิชชา ดับตัณหา ดับอุปาทาน อยู่ที่ตรงนี้ไม่ต้องไปไหน ก็จะเกิดการบรรลุถึง พระนิพพานขึ้นมา โดยไม่ต้องไป.

ช่วยจำไว้สักหน่อยหนึ่งว่า พระนิพพานนั้นถึงได้โดย ไม่ต้องไป พระอรหันต์นั้นเป็นขึ้นมาเองได้โดยที่ไม่ต้องอยากเป็น. ถ้าว่าไม่มีสติปัญญามากพอ ที่จะศึกษาเรื่องราว ตั้งแปลคหมื่นสี่พันธรรมชั้นแล้ว ก็ขอให้ศึกษาไว้สักหน่อย หนึ่งว่า พระนิพพานนั้นถึงได้โดยไม่ต้องไป และจะเป็น พระนิพพานอยู่ในความรู้สึกแห่งจิตใจ ที่นี้และเดี๋ยวนี้. พระอรหันต์นั้นเป็นได้โดยไม่ต้องอยากเป็น ยิ่งอยากเป็น ยิ่งไม่ได้เป็น เพราะมันเป็นความอยากของอวิชชา ตัณหา อุปาทาน.

เราเอาเรื่องของพระอรหันต์มาพูดกัน โดยพยายามให้ละเอียดพิสดาร ก็เพื่อให้เห็นว่า พระอรหันต์นี้เป็นได้โดยไม่ต้องอยากเป็น ยิ่งอยากเป็นยิ่งไม่ได้เป็น. จงระวังในความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ซึ่งเป็นต้นหาที่สอง เรียกว่า ภาวตัณหา, แล้วก็อยากที่จะไม่เป็น อยากไม่เป็นนั่น อยากไม่เป็นนี่ ให้มันตรงกันข้าม เพราะว่าเห็นว่า มันไม่มีอะไรที่ควรจะเป็น. เมื่อเห็นว่าไม่น่าเป็น เป็นไม่ได้ เป็นแล้วก็ เป็นทุกข์ มันก็ไม่อยากเป็นขึ้นมาเอง นี่ก็เรียกว่า ความหลุดพ้น. ถ้าอยากเป็น หรืออยากที่ตรงกันข้าม ด้วยความหมายแห่ง ตัวตน; ว่าตนอยากเป็น ตนไม่อยากเป็น, มีตัวตนสำหรับ จะอยาก สำหรับจะเป็นหรือสำหรับไม่เป็นแล้ว มันก็ไม่หลุดพ้น เพราะมันอยู่ในบ่วงของความอยาก.

ดังนั้นถ้าอยากจะหลุดพ้น หลุดรอดออกไปได้ ก็หยุดอยากเสีย คือไม่มีตัณหา ไม่มีอุปาทาน ซึ่งมันจะเป็นไปได้ เพราะว่ามีวิชา. อบรมวิชาให้เกิดขึ้น ให้เห็น ให้รู้ให้ แจ่มแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริง ว่ามันไม่มี ความเป็นตัวตน, ไม่ควรจะมีบุคคลที่จะอยากอย่างนั้นอย่างนี้ ให้มันเป็นทุกข์ขึ้นมา. ถ้าเราเกิดเป็นตัวตนอยากอย่างนั้น อยากอย่างนี้ขึ้นมา มันก็เป็นความทุกข์ มันจะไม่เป็นไปไม่ได้ ตามที่มันอยาก เพราะว่ามันไม่มีตัวตน.

เรื่องนี้มันก็สรุปความได้ว่า เห็นชัดตามที่เป็นจริง ว่าไม่มีอะไรที่น่าอยากเอา หรือน่าจะอยากเป็น, ไม่อยากเอา ไม่อยากเป็น อยู่ด้วยความเฉย ไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวาย ด้วยการที่มันต้องเป็น หรือต้องกระทบกระทั่ง. ถ้ามันมากระทบกระทั่ง ก็ให้มันว่างไป โดยเห็นเป็นของว่างจากตัวตน ไม่ต้องมีอะไรกระทบอะไร. อย่างนี้เรียกว่าหลุดพ้น เรียกว่าผู้หลุดพ้น ไม่มีอะไรที่จับตัวเอาไว้ได้, ไม่มีอะไรครอบงำ หุ้มห่อ ผูกมัดรัดเคঁได้ เรียกว่าผู้หลุดพ้น คือเป็นพระอรหันต์นั่นเอง.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติธรรมเทศนานี้ โดยความหวังว่า ท่านคงจะได้รับความรู้ความเข้าใจ เรื่องเกี่ยวกับพระอรหันต์มากยิ่งขึ้นไปกว่าปีที่แล้วมา. แล้วก็จะได้ควบคุมจิตใจ หรือว่าดำเนินจิตใจที่เรียกว่านามรูปนี้ ให้ตั้งอยู่ในลักษณะที่ถูกต้อง ไม่เกิดความทุกข์ ไม่เกิดการปรุงแต่งวนเวียนอยู่ในความทุกข์ในนามรูปนี้ ก็จะไม่มีเสียที่ ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

บางนาที่ท่านมีมัน

รสอะไร ไม่ประเสริฐ หรือสุทธิ-सानต์
ยิ่งไปกว่า รสของการ “ไม่ต้องได้
ไม่ต้องเป็น ไม่ต้องอยู่ ไม่ต้องตาย
ไม่ระหาย ไม่สงสัย ไม่กังวล

ไม่หวั่นไหว ไม่ถือ ร้ายหรือดี
ไม่ถวิล หวังที่ มันสับสน
เช่นจนได้ หรือจะได้ แต่กลายวน
เป็นไม่แน่ ว่าตน จะได้มัน”.

รสความว่าง อิมโอะชะ ตลอดกาล
เป็นสัมปราช- โวหาร พระอรหันต์
ดูให้ดี บางนาที่ ท่านมีมัน
แต่ว่าท่าน ดูไม่ดี ไม่มีเอ๋ย

เรียนศาสนา

คำนี้ฟัง วนเวียน “เรียนศาสนา”
 ไม่น่าว่า เรียนอะไร ทำไมหนอ
 เรียนนักธรรม เรียนบาลี ยังมีพอ
 ก็เรียนต่อ กันมัฏฐาน การวิปัสสนา.

เรียนเรียนไป ก็ได้ สักว่าเรียน
 บ้างก็เปลี่ยน เป็นอาพาธ บ้าศาสนา
 มีหลายอย่าง บ้าระห่ำ เกินธรรมดา
 กระทั่งบ้า ลากยศ อวดนิพพาน.

เรียนศาสนา นั้นต้องมี ที่ตา หู ฯลฯ
 ไม่ให้เกิด ทุกข์อยู่ ทุกสถาน
 เรียนให้รู้ ตรงที่จะ ชักสะพาน
 อย่าให้เกิด อากาธ มารรบกวณ.

เรียนตรงตรง ลงไป ที่ตัวทุกข์
 ดูให้ถูก กรรมวิธี ก็กระสวน
 สะกิดกัน การปรุงแต่ง แห่งกระบวน
 จิตปั่นป่วน สงบได้ ทุกข์หายไป

รายนามผู้ร่วมบริจาคค่าพิมพ์

พลอากาศตรี เริงฤทธิ์ นาคำรณฤทธิ์	๑๐,๐๐๐.-
พลเรือตรีหญิง สมพร พูลเกษ	๕,๐๐๐.-
คุณพรวิทย์ ลำเจียกเทศ	๓,๐๐๐.-
คุณสุรภาพ - พญ.วรรณช อุนากุล	
(อุทิศให้คุณพ่อการุญ - คุณแม่สว่าง อุนากุล)	๒,๐๐๐.-
คุณอรุณ - คุณดวงพร อินทรศวรร	๒,๐๐๐.-
คุณวัชรินทร์ ลำเจียกเทศ	๑,๐๐๐.-
คุณศศิธร - คุณจำรุญ ลำเจียกเทศ	๑,๐๐๐.-
คุณนันทริยา - คุณลลิตชัย สาเอี่ยม	๑,๐๐๐.-
คุณกมลรัตน์ เดชะปวยวงศ์	๕๐๐.-
คุณสุภาเพ็ญ บำรุงวงศ์	๕๐๐.-
คุณจันทร์เพ็ญ คำดี	๕๐๐.-
คุณวุฒาพร โทนหงสา	๓๐๐.-

รายชื่อหนังสือ ขุดหมุณล้อ

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ ครั้งที่
๑.	พระพุทธคุณค่ากลอน	๑	๔๓.	พระรัตนตรัยที่ทันท่วงทีหลาย	๒	๔๗.	พระพุทธเจ้าพระอมรเจวิง คือ	๑
๒.	การศึกษาคืออะไร ?	๑	๔๔.	ยังไม่มีผู้คิด			พระธรรม - กันปฏิจจสมุปบาท	
๓.	การงานคืออะไร ?	๑	๔๕.	การพัฒนาชีวิตโดยพระไตรลักษณ์	๒		คือ เห็นพระพุทธเจ้า	
๔.	ทรัพย์สมบัติคืออะไร ?	๑		มีผลสู่สุขแต่เป็นอสังขมา		๔๘.	มาร	๑
๕.	สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตคืออะไร ?	๑	๔๖.	ปฏิภาณแห่งอสังขมา	๑	๔๙.	ธรรมศาสตร์ในการปิดนบ	๑
๖.	ปัญหาที่เกิดจากการศึกษา	๒	๔๗.	สายธรรมของอสังขมาและ	๑	๕๐.	ธรรมศาสตร์ในการเปิดสวรรค์	๑
	ไม่สมบูรณ์แบบ			อสังขมาแก้ปัญหาของมนุษย์		๕๑.	คือประเภทการใช้หลักจิตจากหัวใจ	๑
๗.	ปาวณา และธรรมะ ในฐานะ	๑	๔๘.	ศุภปรมาช	๑	๕๒.	พระธรรม	๑
	สิ่งที่ดีของศาสนา			พระพุทธเจ้าที่ทันท่วงที และ			อริยสังข	๑
๘.	หลักในปฏิญญาสมุปบาท	๑		คุณลักษณะของความเป็นพระ		๕๓.	ความทุกข์	๑
๙.	หนังสือที่ ๑ ของโลกแห่ง	๒	๔๙.	การเห็นพระพุทธเจ้าพระอมร	๑	๕๔.	ธรรมศาสตร์ เมื่อมีการปฏิบัติ	๑
	ศุภปรมาช			เจวิง และพระพุทธเจ้าเมื่ออยู่ใน		๕๕.	การปฏิบัติธรรมที่สมควร	๑
๑๐.	การมาพบคืออะไร ?	๑		ทุกหนทุกแห่ง			แก่ธรรม	
๑๑.	ศาสนาคืออะไร ?	๑	๕๐.	ชีวิตที่ไม่เสียชาติเกิด	๑	๕๖.	การมาพบเพื่อการใช้ธรรมศาสตร์	๑
๑๒.	ความดีคืออะไร ?	๑	๕๑.	หลักเกณฑ์ที่จะช่วยโลกให้	๑	๕๗.	สันติธรรมกับพระธรรมศาสตร์	๒
	อ่านปณสติกวณ			รอดอยู่ได้			เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก	
๑๓.	ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ดีของ	๑	๕๒.	เลือกเอาธรรมะมาอยู่กับอสังขมา	๒	๕๘.	หัวใจธรรมศาสตร์	๑
	ทั้งที่มีดีและไม่มีดี		๕๓.	ความไม่เห็นแก่ตัวและคามสุข	๒		ในพระพุทธศาสนา	
๑๔.	คุณพระไม่ตาย	๑		ตามระดับ			ลักษณะแห่งสัมมกภาพ	๑
๑๕.	คุณพระไม่ตายและเกิดมาใหม่ ?	๑	๕๔.	อริยมรรคของการเลือกดู	๑	๕๙.	สรุปผลของการใช้ธรรมศาสตร์	๑
๑๖.	ความดีคืออะไร ?	๑	๕๕.	พระรัตนตรัยนั้นแหละคือตัว	๒	๖๐.	พระไตรลักษณ์	๑
๑๗.	เกี่ยวกับสิ่งที่ดีกว่า " พระเจ้า "	๑		พุทธศาสนา		๖๑.	สติปัญญา ๔ ประการ	๑
๑๘.	ครูผู้ทำหน้าที่สร้างโลก	๑	๕๖.	ชีวิตที่มีพื้นฐาน และ สิ่งที่เป็น	๑	๖๒.	ธรรมชาตินั้นแท้จริง	๑
๑๙.	การทำให้ศาสนาแบบโบราณ	๑		พื้นฐานของชีวิต		๖๓.	ปัจจัยสำคัญแห่งชีวิตไวพจน์	๑
๒๐.	ประมวลปณสติกธรรมที่คน	๑	๕๗.	อริยสังขและอสังขมาและ	๑	๖๔.	ปริยธรรมแห่งชีวิตไวพจน์	๑
	ธรรมศาสตร์รวม			อสังขมากับธรรมจักร		๖๕.	การขาดทุนกำไร ของสิ่งมีชีวิต	๑
๒๑.	โลกอื่น	๑	๕๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๖๖.	พระสงฆ์ที่โลกคือการ	๑
๒๒.	ความดีแห่งทุกข์ และความ	๑	๕๙.	ไว้บ้าง และอสังขมาช่วยได้	๑	๖๗.	อดทนทุกข์ อดทนเสียจาก	๑
	ไม่เกิดแห่งทุกข์			ในทุกกรณี		๖๘.	ความทุกข์	๑
๒๓.	นิรันดร์	๒	๖๐.	เรื่องที่ดีอยู่ หรือการรู้	๒	๖๙.	ธรรมชาตินั้นแท้จริง คือการ	๑
๒๔.	นิรันดร์	๑	๖๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑		แห่งการพัฒนา	
๒๕.	นิรันดร์	๑	๖๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๐.	ชีวิตเป็นสิ่งที่ดีของพัฒนาด้วย	๑
๒๖.	นิรันดร์	๑	๖๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑		การมีธรรมะ	
	นิรันดร์		๖๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๒๗.	นิรันดร์	๑	๖๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
	นิรันดร์		๖๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๒๘.	นิรันดร์	๑	๖๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๒๙.	นิรันดร์	๑	๖๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๐.	นิรันดร์	๑	๖๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๑.	นิรันดร์	๑	๗๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
	นิรันดร์		๗๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๒.	นิรันดร์	๑	๗๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๗๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๓.	นิรันดร์	๑	๗๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
	นิรันดร์		๗๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๔.	นิรันดร์	๑	๗๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๕.	นิรันดร์	๑	๗๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๖.	นิรันดร์	๑	๗๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๗.	นิรันดร์	๑	๗๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๘.	นิรันดร์	๑	๗๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
	นิรันดร์		๘๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๓๙.	นิรันดร์	๑	๘๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๐.	นิรันดร์	๑	๘๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๘๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๑.	นิรันดร์	๑	๘๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๒.	นิรันดร์	๑	๘๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๓.	นิรันดร์	๑	๘๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๔.	นิรันดร์	๑	๘๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๕.	นิรันดร์	๑	๘๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๖.	นิรันดร์	๑	๘๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๕.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๗.	นิรันดร์	๑	๘๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๖.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๘.	นิรันดร์	๑	๙๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๗.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๔๙.	นิรันดร์	๑	๙๑.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๘.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๕๐.	นิรันดร์	๑	๙๒.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๙๙.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๕๑.	นิรันดร์	๑	๙๓.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑	๑๐๐.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑
๕๒.	นิรันดร์	๑	๙๔.	อสังขมาที่แท้จริงจะรู้จักกัน	๑			

อรหันต์ลักษณะกถา

- อรหันต์ลักษณะกถา เป็นธรรมเทศนาแสดงลักษณะของพระอรหันต์ เพื่อว่าบุคคลจะสามารถเดินตามรอยของท่านได้.
- พระอรหันต์เป็นผู้มีความสุข เพราะกิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ของท่านไม่มี, อุปาทานและโมหะก็ถูกทำลายหมดแล้ว ทำให้ไม่มีความหวั่นไหว, จิตใจไม่ขุ่นมัว มีเบญจขันธ์ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) อันบริสุทธิ์.
- ขันธ์มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดได้ทีละขันธ์ ไม่อาจเกิดพร้อมกันได้.
- ตาและรูปซึ่งเป็นรูปขันธ์กระทบกันเกิดจักขุวิญญาณ คือวิญญาณขันธ์ ทำหน้าที่เห็นแล้วก็ดับไป, เวทนาความรู้สึกเกิดขึ้นเป็นเวทนาขันธ์ ให้เกิดสัญญาความสำคัญมั่นหมายแล้วเวทนาขันธ์ก็ดับ, สัญญาขันธ์ให้เกิดความคิดนึกคือสังขารขันธ์แล้วสัญญาขันธ์ก็ดับไป.
- พระอรหันต์มีสติสมบูรณ์ ความยึดถือเกิดไม่ได้ ขันธ์ของท่านเป็นขันธ์บริสุทธิ์. ส่วนบุคคลธรรมดาเมื่ออุปาทานความยึดถือในขันธ์ว่าเป็นตัวตน จึงเป็นขันธ์ที่ไม่บริสุทธิ์ เรียกว่าอุปาทานขันธ์.
- พระอรหันต์ไม่มีความรู้สึกทั้งมีและไม่มีตัวตน เพราะไม่มีอุปาทานในเรื่องมีและไม่มี, แล้วก็ไม่มีความรู้สึกทั้งมีและไม่มีผู้ใดที่ดีกว่า เสมอ เลวกว่าตนด้วย.
- จิตของพระอรหันต์เป็นจิตที่อบรมดีถึงที่สุดแล้ว จึงเป็นจิตประภัสสรตลอดเวลา คนธรรมดามีจิตประภัสสรตามธรรมชาติ ประภัสสรได้ชั่วขณะที่กิเลสยังไม่เกิด ดังนั้นจึงต้องอบรมให้กิเลสเกิดไม่ได้ด้วยวิธีสมณะและวิปัสสนา.
- พระอรหันต์ท่านเห็นขันธ์โดยความเป็นประการอื่นจากปุถุชน คือเห็นเป็นความไม่เที่ยง, นำเกลียดทนยาก, เป็นโรคเสียทาง, เป็นหัวฝีที่ก่ลัดหนอง, ลูกศรที่คอยทิ่มแทง, ของกระทบกระทั่งสับโยก, ความเจ็บไข้, เป็นปรปักษ์, เป็นของแตกแล้วแตกเล่า, ของว่างไม่มีตัวตน เหล่านี้เป็นปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นอย่างจริง จึงไม่ยึดมั่นในขันธ์ทั้งภายในและภายนอก.
- พระนิพพานถึงได้โดยไม่ต้องตาย รู้สึกลงด้วยตนเอง เรียกว่าภิกขุธรรมนิพพาน นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ เมื่อใดจิตไม่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน เมื่อนั้นอยู่กับภิกขุธรรมนิพพาน.
- พระอรหันต์คือคำสมมุติที่ใช้เรียกนามรูปที่เป็นเบญจขันธ์อันบริสุทธิ์. เป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่ต้องอยากเป็น ยิ่งอยากยิ่งไม่ได้เป็น.
- วันนี้เป็นวันพระอรหันต์ จึงมาตามรอยพระอรหันต์ ด้วยการไม่อยากเป็นพระอรหันต์กันเกิด.